

Тони Морисон и Кристофер Болен

НЕЗАБОРАВНИ ОДЈЕЦИ ТОНИ МОРИСОН

Нисмо навикли да уметници или друштвени превратници примају велика признања током властитог животног века. У Америци се, у најбољем случају, културни иноватори посматрају погледом уназад. Стога би низ признања којима је обасута Тони Морисон могао навести неког да посумња да је она пре хроничарка улепшане верзије америчке историје него ли приповедача мракних, мучних прича о томе ко смо. Међу наградама које је примила осамдесет једногодишња књижевница из Лорејна у Охају налази се и Пулицер за 1988, док је 1993. постала прва црнкиња која је добила Нобелову награду за књижевност. Штавише, устрептало дивљење њених обожаваца – међу којима су Барак Обама и Опра Винфри – можда указује на то да је Тони Морисон превише ушанчена унутар естаблишмента да би њени романи провоцирали или критиковали. Све те претпоставке су потпуно промашене. Ауторкино путовање кроз књижевни пејзаж увек је било из пркоса. Још од *Најилављеј ока*, првог романа објављеног 1970, док је као самохрана, тридесетдеветогодишња мајка са двојицом синова живела у Квинсу и радила као виша уредница у *Random House*-у, њена проза је истовремено неустрашиво интуитивна и скоро библијских размера. Речник може деловати штуро, али свака боја и опис, емотивни или колективни масакр незаборавно одјекују.

Подразумева се да се њена проза хвата укоштац с националним темама

расизма и сексизма, али њено дело се такође опире многим свепрожимајућим либералним догмама времена, посебно интересу црначког покрета да се очува искључиво позитивни портрет црних јунака и тенденцији другог таласа феминизма да се умањи значај мајчинства – за шта је белодани пример њено ремек-дело из 1987, роман *Вољена*.

Једна је врста смелости одбити да се пише по парадигми нарације белог господара, а сасвим је другачија смелост не приклонити се најочигледнијем непосредном ривалу. У *Дому*, свом последњем роману који излази овог месеца, Морисон приповеда о нетом демобилисаном ветерану из Корејског рата, Френку Манију, који путује од болнице у Сијетлу све до Џорџије како би спасао своју млађу сестру Сида не умре од руке белачког доктора и његовог бруталног медицинског експеримента. Током путовања кроз Америку педесетих година, Френк открива насилну и дубоку сегрегацију, и земљу која је покатакд способна за ситне гестове великодушности и наде, и свој дом.

Једног топлог пролетњег мартовског јутра, возио сам се два сата до куће Тони Морисон, северно од Њујорка. Кућа је на обали реке Хадсон, с погледом на источну обалу који оставља без даха и у себе укључује и мали сиви конзолни мост. Морисон је напустила катедру у Принстону 2006. и преселила се у Њу Џерзи 2011, а ова кућа на реци јој је главна резиденција. У осунчаној

унутрашњости изложено је неколико познатих признања, као и неколико мање познатих – диплома Нобелове награде је на столу, док је на зиду поред купатила урамљено писмо Антоние Фрејжер, супруге Харолда Пинтера, у којем јој честитају на роману *Вољена* и спомињу да им је туга романа „упропастила викенд”.

Тони Морисон је носила сиви џемпер из две нијансе и пурпурну мараму око чувене седе косе. Има ону улечатљиву коштану структуру лица које се данас толико ретко среће – снажних, оштрих црта, савршен профил за будућу поштанску марку. Глас јој је тако моћне боје да је њиме могла да ми прочита и уговор о рентирању аутомобила и то би звучало као да је од врхунске важности. У ствари, све што Морисон каже, од врхунске је важности. Стекла је репутацију, награде и подијум мејнстрим публике. Али тај подијум није порука. И даље су најважније речи.

Кристофер Болен: *Какав је њој мост?*

Тони Морисон: Мост Тапан Зи.¹ Стално прете да ће га срушити и подићи други.² Знате, збрисали су пола сеоцета Нјак да би га сазидали педесетих година. Направили су компромис и подигли низак мост, вероватно да не би заклањао такозвани видик. Проблем је кад људи хоће да се убију, па се баце с моста – што се често дешава – они неретко само сломе кичму.

К. Б.: *Зашто њој је њако низак?*

¹ Проширење реке Хадсон, названо по индијанском племену Тапан и холандској речи за море (*zee*). (Прим. њев.)

² Мост је на крају и срушен 2019, а потом је подигнут viseћи мост. (Прим. њев.)

Т. М.: Зато што је тако низак. Сада су инсталирали тамо телефонске говорнице, па ако видите паркиран аутомобил насред моста и да је празан...

К. Б.: *Прочишао сам да на Голден Ђејшу, мосту који најчешће њосећују скакачи, већина самоубица скаче са стане која љледа ѡрема ѡрагу, а не ѡрема океану. Није ли њо необично? Помислили бисте да би желели да љледају у ѡчину, не на крцашу обалу.*

Т. М.: Боже.

К. Б.: *У диѡломском рагу бавили стје се ѡмом самоубиства код Вирѡиније Вулф, зар не?*

Т. М.: Писала сам о Вирѡинији Вулф и Фокнеру. Тад сам много читала Фокнера. Можда то не знате, али америчка књижевност је педесетих година била нешто ново. Била је одметничка. Енглеска књижевност је била енглеска. Тако да су постојали авангардни професори који су од америчке књижевности направили велику ствар. То ми и данас ласка.

К. Б.: *Да ли су они у њо време ѡредавали о афроамеричким ѡсцима?*

Т. М.: О афроамеричким писцима се није предавало чак ни у афроамеричким школама! Ишла сам на Универзитет у Хауарду. Сећам се да сам питала да ли бих могла да напишем рад о црнцима код Шекспира. [Смеје се.] Професор се јако узнемирио! „Шта?!” питао је. Мислио је да је то нижеразредна тема. „Не”, рекао је, „нећемо то радити. То је споредно – то је ништа.”

К. Б.: *Недавно стје најисали драму о Дездемони, јунакињи из Отела, и истакли стје нешто о чему никада ѡре*

нисам размишљао: Дездемону је људила њена гадиља Барбари, *иако да Дездемона, на извесћан начин, има у себи нешто од црначкој, још љре нешто што се угала за Ошела. То љомало мења љричу у Отелу, у смислу штоа како је Дездемона размишљала и како је сљознала свој љоложај.*

Т. М.: И ко у њој неће побудити узнемирење. Пре неколико година сам била у Венецији, на вечери са спонзорима Бијенала и један момак ми је рекао: „Знате, ми немамо тај расни проблем у Европи.” Мислим да сам можда била уморна. Није требало то да радим, али сам ипак рекла: „Не, зато што сте све ваше љубре послали код нас.” Прекопута је седео Питер Селерс [позоришни редитељ] и очи су му се исколачиле. На зидовима су биле оне чувене таписерије, а на једној од њих беше велика црна, краљевска фигура. У то доба су постојали класни проблеми – Мавар је могао да дође у Венецију и то није био проблем. Али тад сам почела да размишљам о том позоришном комаду. Кад је Питер био на Принстону, рекао је да никада неће радити *Ошела*. Он сматра да ту нема много материјала. А ја сам рекла: „Не, ти говориш о извођењу, не о драми. Драма је стварно интересантна.”

К. Б.: *Како сље одабрали Америку из љедесетљх љодина као љозорницу свој новој романа?*

Т. М.: У принципу, занимало ме је да одувам све те трице и кучине, све што покрива представу о педесетим. *Дали је иако сљварно било?* – питала сам се. Хоћу да кажем, то је било моје време. Сад имам осамдесет и једну годину. Тако је било кад сам била млада, агресивна девојка. Такве представе се и даље виђа-

ју код Дорис Деј, или у серији *Људи са Менхейна* – таква врста магловитости.

К. Б.: *Деценија љо Дајласу Сирку.*

Т. М.: Тачно тако. Па сам помислила, *што није био случај*. Онда сам размишљала шта се стварно дешавало. Шта се стварно дешавало у Корејском рату. Тад су говорили да је то „полицијска акција” – никада рат – иако је погинуло 53.000 војника. Поред тога, педесетих се десио [Џозеф] Макарти. А црнце су убијали на све стране. Емет Тил је убијен 1955, а касније је доста тога испливало о медицинским експериментима. Сада знамо о експериментима са ЛСД-јем на војницима, али постојао је и експеримент са сифилисом на црнцима из Таскиџија, који су мислили да примају здравствену негу.

К. Б.: *Корисљили су их као заморчад.*

Т. М.: И то се и даље дешава у земљама Трећег света. Али та четири догађаја су за мене била семе из којих су никле шездесете и седамдесете године. Хтела сам да на то бацим поглед, па сам изабрала једног човека који је био у Кореји и патио од посттравматског стресног поремећаја. Он креће на то путовање – невољно. Није желео да се врати у Џорџију, одакле потиче. Џорџија је за њега била као још једно попреште битке.

К. Б.: *Књија љочиње у Сијејлу. Да будем искрен, о сејрејацији и расним љроблемима сам увек размишљао у смислу љогеле Север-Јуј. Никада нисам размишљао о дискриминацији на северозаљаду, на љаџифичкој обали.*

Т. М.: И мој уредник је то доводио у питање. Због књиге сам мало истраживала. „Боинг” је поседовао сву имовину

која се спомиње у књизи. Постојали су документи у којима је стајало: „Имовину не може изнајмити или купити особа јеврејског, азијског, афричког или којег год другог порекла. Они не могу овде живети, осим ако нису запослени у домаћинству.” Уредник ми је рекао: „Нисам то знао. Ми северњаци о томе мислимо као о нечему што је увек везано за Југ.” Одговорила сам му: „Како то мислиш, 'ми северњаци'? И ја сам са Севера.” Он је одговорио: „Мислио сам, 'ми бели северњаци'.” Зато што је такав обичај – не закон, али обичај. И потом је уредник споменуо нешто о главном јунаку као црнци, на шта сам ја рекла: „Како знаш да је црнац?” „Ето, знам”, одговорио је. „Како? Ја то нигде нисам рекла. Нигде нисам написала. Описујем само оно што се дешава. Он види натпис: 'Не можеш ући у овај тоалет'...” Све се посматра кроз застор. Јунак само разрешава ситуацију и прихвата је као готову чињеницу. Не прави он протестни марш зато што му не дозвољавају у тоалет.

К. Б.: *Склони смо да романџикујемо стабилности ђедесетих година на исти начин као што романџикујемо ђревирања из шездесетих. Јавно сће ђоворили како је конзумеристичка верзија шездесетих, ђош ђомоћнућа гроћама, замаћлила сћварне друшћвене ђромене које су се дешавале шоком сће деценије. Да ли је књића Дом била Ваш ђокушај да најишете нову историју ђедесетих, далеко од оне фаворизоване верзије?*

Т. М.: Неко је нешто сакрио – када кажем неко, мислим на наратив једне државе, који је био толико агресивно срећан. Послератна Америка, сви лепо зарађују, комедије су предивне... А у себи

размишљам: мора да има нечег лажног у таквом упорном наметању једне слике. Почела сам тако да се присећам како је било мени, каква је била моја перцепција у то време, и онда сам схватила да нисам знала колико сам мислила. Што више гледа, човек више открива ствари које нису баш за комплимент. Претпостављам да је тако код сваке нације, али овде постоји напор да се све почисти. То је као ђудски живот – „Желим да мислим лепо о себи!” Али то је могуће тек када препознамо неуспехе и повреде које су нам нанесене, или које смо нанели другима. Онда можете лепо мислити о себи јер сте их преживели, јер сте се суочили с ђима, ухватили укоштац, шта год то било. Али не можете тек тако стећи самопоуздање. У свакој нацији се деца уче да је воле. Разумем. Али то не значи да треба улешавати чињенице. Била сам уредница у редакцији за уђбенике издавачке куће *L. W. Singer Co.* годину дана, пре него што сам дошла у *Random House*. Уређивала сам уђбенике из књижевности за средњу школу. У књигама за Тексас, није смело да стоји „грађански рат”. Морали смо да пишемо „рат између држава”. И наравно, морали смо да уклонимо све Витманове цитате. Увек су постојала нека упозорења када су се правили уђбеници за Тексас. И још је тако, као и с религијом. Колико чујем, избацили су реч *ројсћво* и заменили је нечим што има везе са трговином...

К. Б.: *Очиљедно, инћерес није да се образује већ да се измени мишљење.*

Т. М.: Још један разлог да напишем Дом био је тај што ме је заинтересовала идеја када је мушко-женски однос чист – неокаљан, неоптерећен. Ако је

то његов однос са мајком или девојком или супругом или ћерком, ту увек постоји још један слој. Једини однос лишен лоших страна био би онај између брата и сестре. Он би ту могао да покаже мушкост и заштитнички став, неоптерећен бременом сексуалности. Тако да ме је тај аспект о Ивици и Марици одувек фасцинирао. И његов повратак да је спасе представља путовање док је свуда око њега насиље.

К. Б.: *Да ли сте дали наслов Дом збој шој повраћка кући? На поочейку романа, налази се чишав одељак како је породица Мани првобитно живела у тексаском градићу, када им је дајо двадесет четири часа да се покује, најуште своју земљу и огу, иначе ће их убити. Шта представља дом у таквој врсти избегиштва?*

Т. М.: Била је то редовна ствар. Имам једну занимљиву књигу која се бави областима које су „очишћене”. Многе су биле у Тексасу. Било је као с Палестинцима – само би вам рекли: „Идите!”, а ако не одете, убију вас. Била је то миграција – присилна миграција. А што се тиче наслова књиге, е па, баш не уместо да дам наслов.

К. Б.: *Чекајте. Ваши наслови су сјајни. Поседују чист, појединачни, неперипетични сензибилитет. Иако звучи као велико обећање када се роман назове Дом.*

Т. М.: Док сам писала књигу, имала је радни наслов „Френк Мани”. Уредник ми је предложио да променим наслов. Док сам писала Соломонову џесму, звала сам је другачије. Џон Гарднер [романсијер] ме је убедио да ставим тај наслов. Неко је споменуо „Соломонова џесма”, а ја сам узвикнула: „Ужасно!”

Седели смо у канцеларијама у Кноpfу. Ту је био и Џон Гарднер, када је то чуо, рекао је: „Соломонова џесма, то је предиван наслов! Задржи га!” Питала сам га: „Јеси ли сигуран?” Одговорио је: „Да!” И ја сам пристала. Кад је отишао, помислила сам: „Зашто обраћам пажњу на њега? Он је написао књигу названу Сунчани дијалози. Не памтим кад је имао добар наслов!” [Смеје се.] Али тад је већ било прекасно.

К. Б.: *У прешамјаном издању Суле, написали сте преговор у којем описујете да сте књиу стварали погдогајним приписком погизања два детета, уз посао с њуним радним временом у Random House-у. Живели сте у Квинсу. Осећам да ми увек величамо младе ишце, тек сшасале са колеца. Али је много теже почити писати касније, у средњим годинама, борити се с књиом уз свакодневни посао и бриу око породице.*

Т. М.: Почела сам са тридесет и девет година.

К. Б.: *Да ли се писања у тим независним околностима сећате као времена очајања или времена ослобођености, са јразном страницом прег коју сшајете свакој јушра?*

Т. М.: Било је то ослобођење. Постојале су две области у којима сам осећала потпуну слободу. Једна се тичала моје деце, само она, од свих које сам познавала, нису пред мене постављала лудачке захтеве. Имала су и она извесне прохтеве, али им није било стало да будем секси или помодна, или било шта друго што је битан чинилац у томе како други о нама суде – или барем како се о мени судило, као жени која ради у издаваштву, с извесном врстом амбиција.

Осим оне основне бригае, од мене су само тражила да будем искрена, духовита и способна. Није ми то било тешко. У спољашњем свету је било компликованије. Али писање је представљало стварну слободу, јер ми ту нико није говорио шта треба да урадим. Био је то мој свет и моја машта. И читав живот ми је био такав, чак и данас.

Понекад се заглавим – син ми је умро пре две године. Престала сам да пишем, све док ми није пало на памет: *Он би се стварно увредио кад би њомислио да сам збој њеја ѡресѡала да ѡишем.* „Молим те, мама, мртав сам, можеш ли да наставиш...?” И тек кад сам дошла до тог закључка, могла сам да завршим *Дом*. Али не ради се само о ослобођењу. За мене је то и нека врста подучавања. У *Дому* сам писала из перспективе једног мушкарца. Нисам се тиме озбиљно бавила све до *Соломонове ѡсеме*. Тад сам помислила: „Стварно, какви су они? О чему стварно размишљају?” Отац ми је умро нешто пре тога, и сећам се да сам говорила: „Питам се шта ли он зна.” И тад сам само осетила олакшање јер ћу у неком тренутку то знати, јер сам постављала права питања о њему и одговори ће ми једном доћи. Тако се и десило. Рећи ћу Вам шта је помогло: мушки афроамерички књижевници пишу о томе шта је важно за њих или у њиховим животима – њима је важан тлачитељ, белац, управо он им живот чини компликованим. Запазила сам тада да афроамеричке књижевнице никада то не раде. Радиле су то двадесетих година, мислим на савремене књижевнице – и то ме није интересовало. Ако изузмете поглед белог мушкарца – или чак и беле жене, али првенствено мушкарца – изненада добијате слободу! Можете да размишљате о било чему, идете било куда,

замишљате било шта... Не постоји више проблем гледања очима господара. Гледањем његовим очима, увек нешто објашњавате, нешто доказујете. Па да не бисте то морали... Мислим да је један од разлога зашто ме писање толико усхићује јесте то што се, за мене, истовремено ради и о чину читања, и стога сам толико упорна док вршим ревизију текста. Зато што га читам. Зато што сам у њему. Присност је за мене од кључне важности и желим да тако буде и читаоцима.

К. Б.: *Оѡисали сѡе одбијање да наѡишеѡе књиѡу која мушком белом чѡѡаоѡу дозвољава да угодно уђе у њу као одбијање да „мешѡариѡе” за своје књиѡе. Какве ли слободе – не ѡисаѡи и не судиѡи о ономе шѡо ѡишеѡе као да је вредно или комерѡијално или забавно за мејнсѡрим белу ѡублику. Мора да је ѡо било уѡолико смелије јер сѡе ризиковали да Вас не објаве.*

Т. М.: Није ми било на уму издавање књига. Још пре него што сам живе-ла у Квинсу, држала сам наставу у Вашингтону и била окружена озбиљним писцима и песницима. Имали смо мали кружок и једном месечно смо се састајали и читали своје радове. Доносила бих старе текстове и они би коментари-сали. Али не би вам дозвољавали да дођете ако нисте имали шта да прочитате. Кад нисам имала шта да донесем, написала сам причу о црној девојци која је желела да има плаве очи, засновану на једном догађају којем сам присуствовала као дете. И причали су о томе, и мени се допало што сам је написала, и имали су сјајну храну на тим састанцима! Али сам причу склонила у неку фиоку. Онда сам се преселила у Сиракјус. Млађи син ми је имао шест

месеци, и ја сам почела да пишем, на- довезала сам се на ту причу и писала сам пре него што устану и када оду на спавање.

К. Б.: *Познајо је да сће усџајали љре зоре да бисџе љисали.*

Т. М.: Ујутру веома добро функционишем. Осим тога, то су фармерски сати. Волим да устанем пре изласка сунца. У сваком случају, кад сам завршила *Најџлавље око*, послала сам рукопис неколицини људи, и добијала сам дописнице на којима је најчешће писало: „Прошло код мене.” Али добила сам једно писмо – неко се озбиљно позабавио и написао ми одбијеницу. Уредница је била жена. Написала је лепе ствари о језику. И онда је рекла: „Али нема почетка, нема средине, и нема краја.” *Греш*, помислила сам. Али узбуђење је било у самом писању. Онда ми је [писац] Клод Браун препоручио некога у *Holt, Rinehart and Winston*-у. Али то је било још у „јобеш белце” времену књига. Једна од агресивних паролата тог покрета је гласила: „Црно је лепо.” Запитала сам се: *О чему је џу реч? О коме они љоворе? О мени? Хоћеџе ли да кажеџе да сам ја леја?* Па сам помислила: *Сџаниџе. Пре нејо џџо ме сџријаше у сџи кош са остџалим лејим црним краљицама, дозволиџе ми да вам кажем како је џо било љре нејо џџо сџе љочели с џим!* [Смеје се.] Знате, расизам производи самопрезир, а то стварно боли. Може да вас уништи.

К. Б.: *Дакле, џиме џџо је љријоведао о девојџици која жели љлаве очи и мисли да је ружна, Ваш љрви роман је искорачио из целој џој љројрама „црно је лејо”. Да ли џо значи да су Ваши љрви криџичари били из црначке заједнице?*

Т. М.: Да, мрзели су га. Најлепша ствар коју сам чула није била од неког критичара већ од једне студенткиње, која је рекла: „Допало ми се *Најџлавље око*, али сам стварно била љута што сте га написали.” Питала сам је: „Зашто?”, а она је одговорила: „Зато што ће сада знати.” Али већина њих је била незаинтересована. Помислила сам да у тој средини нико неће читати књигу. Одштампано је хиљаду и двеста примерака, хиљаду и петсто. Мислила сам да ће бити четиристо. *Bantam* је купио права за меки повез. Била је то књига која би се прочитала и бацила. Онда се десило нешто изванредно. Мислим да је то било на Сити колеџу. Књига је објављена 1970, а на Сити колеџу су одлучили да се у курикулум за бруцоше морају уврстити и књиге жена и Афроамериканца, и ја сам била на том списку. То је значило не само за ту годину, већ и за многе потом!

К. Б.: *Назвали су Вас „националним љисцем”. Такође су вас звали „савешћу Америке”. Тешко је, зајраво, сејџиџи се некој друјој љисца, с изузејком Волџа Виџмана, од која се џолико честџо љражило да љројовори у име наџије. Осећаџе ли да Вам џо некада одвлачи љажњу од власџиџој сџваралашџва? Да Вас џакав врхунски усџех, на неки начин, љоједностџављено љрегсџавља?*

Т. М.: Имала сам једно краће тешко раздобље после добијања Нобелове награде, али тада сам већ писала *Рај* [1997], хвала богу. Нисам морала да измишљам нешто достојно награде. Сада размишљам само о добром. Сећам се своје огорчености, али размишљам само о добром. [Смеје се.]

К. Б.: *Постоји романџична слика како Нобелов комиџеи буди америчку гобиџилицу џелефонским џозивом рано изјуџра. Да ли Вам се џо десило?*

Т. М.: Не, то су променили. Сада су много цивилизованиџи. Они то јаве кад се коначно договорe, што је било усред ноџи. И тако то крене. Али исто тако су одлучили да не слуђују људе зовуџи их усред ноџи, него у нормално време у земљама где живе. Мене је у седам ујутру позвала Рут Симонс, сад је председница у Брауну, а тад је још била на Принстону, и рекла: „Добила си Нобелову награду.“ *Шџа?*, помислила сам. Мислила сам да јој се привиђа.

К. Б.: *Да ли сџе уоџиџе знали да сџе у конкуренциџи?*

Т. М.: Стварно нисам размишљала о томе. И тако сам јој спустила слушалицу! *О чему она џрича?*, говорила сам у себи. Јер сам помислила: *Како она може знаџи неџиџо џиџо ја не знам?* Одмах ме је поново назвала и рекла: „Шта ти је?“ „Где си ти то чула?“, питала сам је. „На јутарњем програму *Today* код Брајанта Гамбела.“ Па добро, помислих, можда је тако. Али било је толико ситуација – далеко више него што сам мислила, чула сам касније – када би људи поверовали да ће је добити, па би се новинари сјатили око њих, а они је ипак не би добили.

К. Б.: *Мислим да се џо десило сироџом Норману Мејлеру. Чак су му и џриџаџељи јавили да је добио, можда је чак и дао неки инџервју. Али је никада није џримио.*

Т. М.: Знам. Десило се то једном и Џојс Керол Оутс! Напољу су стајали новинари и чекали је. Али ја нисам знала

шта да радим! Отишла сам на предавање. И онда, око пола један по подне, позвали су ме из Шведске академије да ми кажу да сам добила награду – у пристојно доба дана. И даље нисам била сигурна. Рекла сам им: „Хођете ли ми послати факс?“

К. Б.: *Желели сџе џо најисмено! [Смеје се.]*

Т. М.: Тако је! Али сам догађај је био предиван. Најбоља забава на којој сам била.

К. Б.: *Недавно сам иледао Френ Лебовиц у докуменџарцу Марџина Скросезеа. Говор пред јавношћу, у којем она џрича како је ишла с Вама, џа су је наџерали да сеџи за деџим сџолом.*

Т. М.: [Смеје се.] Знам! Била је озбиљна. Али је стварно било предивно. Као на двору и величанствено... и помало неудобно.

К. Б.: *Сџварно?*

Т. М.: Реџимо, нагазна страна на степеницама била је толико кратка, је два сам ходала. У сваком случају, мислим да сам се лепо провела. Било је јако забавно. Френ ми је рекла праву ствар: „Први пут да видим помпу у складу с околностима.“

К. Б.: *Када сџе 1983. коначно наџу-сџили уреднички џосао да бисџе се усред-средили на џисање, да ли сџе у џом џре-нуџку џомислили: Океј, нема назад?*

Т. М.: То је било другачије, тада сам седела на оној веранди кад сам реши-ла да дам отказ [прстом показује у прозор изнад веранде над реком Хадсон]. Није тад изгледала овако лепо јер ју је

олуја срушила, па сам морала да је ре-новирам. У сваком случају, седела сам тамо и осећала страх, помало сам и дрхтала. Без посла. Са децом, још увек. Необичан осећај. И тада сам помислила: *Не, што што осећам није срећна – што је срећа!*

К. Б.: Олакшање.

Т. М.: Више од олакшања. Стварно сам била срећна. Што значи да до тада то нисам била. Нисам то осећала – мора да је то била комбинација среће и још нечега. И тад сам почела да пишем *Вољену*. Потекло је као бујица кад сам почела да је пишем.

К. Б.: *Како сте нашли чланак о Маргарет Гарнер [одбеллој робини која је убила своју ћерку у Синсинатију како она не би поново доспела у ројство ако их ухвати], који је постојао основа за причу у Вољеној?*

Т. М.: Док сам радила на *Црној књизи* [нефикцијска књига из 1974. коју је Морисон приредила са Мидлтоном Харисом], доносили су ми разне ствари јер сам намеравала да направим свеобухватни каталог црначке историје – да буде у њему и доброг и лошег. Добила сам старе новине од момка који их је сакупио и открила сам чланак о Маргарет Гарнер. Било ми је занимљиво што је репортер био прилично шокиран са знањем да Маргарет Гарнер није била луда. Стално је понављао: „Она је тако мирна... и каже да би поново урадила исто.” Стога сам одлучила да то истражим. Међу робинјама није била реткост да то учине, али сам помислила: *Претпоставимо да је она рационална и да постоји неки разлог*. Било је то време када су феминисткиње била веома озбиљне

и агресивно заступале став да нико не сме да им каже да морају имати децу. Ослобођење се делом и састојало у томе да се жена не тера силом у мајчинство. Слобода је била немати децу, а ја сам помислила да је, за ову жену, истина управо супротно од тога. За њу, слобода је била имати децу и бити способна да их контролише на неки начин – да не буду младунчад коју неко тек тако може да купи. Дакле, управо супротно од онога што је у том тренутку била савремена тема. Нису то биле само разлике поводом робовласништва, белаца и црнаца – иако је и тога било помало – од младости сам била огорчена на беле феминисткиње, које су увек одржавале веома важне састанке док би испред врата остављале своје слушкиње! [Смеје се.]

К. Б.: *Да ли сте стварно осећали раздор између белих и црних феминисткиња?*

Т. М.: Женизам [womanism], тако су црне феминисткиње звале свој покрет. Управо тако. А то није било исто. Као ни однос према мушкарцима. Историјски, црне жене су увек штитиле своје мушкарце јер су они стајали испред њих и чешће би страдали. Мени је то, заправо, била веома интересантна чињеница. Кад сам се запослила у издаваштву, многе жене су говориле како им је било тешко да убеди своје породице да их пуште да оду на колеџ. Образовање је било за момке, а девојке су морале да се боре. У афроамеричким заједницама је било супротно, тамо су се образовале девојке, а не момци, пошто су девојке увек могле да се баве занимањима попут учитељице, медицинске сестре... али ако бисте образовали мушкарце, они би налазили послове у којима би се

сукобљавали или били ограничавани. Никада не би лако напредовали. Сад се то у много чему променило, али то је био као организам који штити себе.

К. Б.: *У Дому се кроз њријовесџ њро-влачи мушкарац у широкој „зутџ одеџи, њојављујуџи се неколико њуџа њред џлав-ним јунаком. Како је он ушао у роман?*

Т. М.: Е па, велики део књиге посвећен је питању како бити мушкарац, што заправо значи како бити људско биће, али да останемо на „мушкарцу”. И он се бори с тим, и постоје извесни формални начини на које можете показати да сте мушкарац. Један од њих је рат. Али после рата, момци у „зут” оделима, с краја четрдесетих и почетка педесетих, они су били насилници – они су потврђивали једну другу врсту мушкости и то је узнемиравало људе. Полиција би пуцала у њих. Говорите о одеџи – да не споменемо дуксеве са капуљачама – увек су хапсили те момке. Било ми је потребно да у књизи лебди фигура једног таквог мушкараца чије ће одело бити порука.

К. Б.: *Сџомињеџе момке у кайуљачама. Постоји ли веза између оноџа шџо се шад дешавало са савременим случајем Трејвона Марџина?³ Био је Марш милион кайуљача. Да ли мислиџе да се ситуације, њојуџ убисџва Трејвона Марџина, дешавају све време, али да се о њима није извешџавало? Или да умањујемо сисџе-маџско убијање црнаца у Америци?*

Т. М.: То је само одвраћање пажње. Исто тако су могли да направе Марш

³ Седамнаестогодишњи црнац, убијен 26. фебруара 2012. у градићу Санфорд у Флориди, док је шетао ненаоружан, са капуљачом на глави. (Прим. њрев.)

милион доктора или нешто слично! Сматрам да је то у медијама веома, веома театрализовано. Убијање младих црнаца никада није престајало, с капуљачама или без њих. Не познајем ни једног младог црнца кога никад није зауставила полиција. Ниједног. Моје синове... слушала сам Џесија Џексона како говори о својим синовима – један је студирао право, а други економију. Обојицу је заустављала полиција. Сећам се Корнела Веста како ми је причао да је морао да путује аутомобилом док је негде предавао. И сваки пут су га заустављали. Није битно да ли је аутомобил нов или у лошем стању – Корнелов је био олупина – свеједно би га зауставили. [Смеје се.] Стога, можда се данас чешће у медијима прича о преовлађујућој представи о црнцима како „смисљају неку гадост”, али то није ништа мање раширено него што је одувек било. Такав је мој јунак Френк Мани из *Дома*. Сматрала сам да се подразумева да ће га полиција претрести на улици. Али ми је занимљиво какве ће последице из тога проистећи из неколико разлога. Желим да сазнам две ствари, и можда ће ми требати времена да то истражим. Једна гласи, да ли је икада у историји неки белац осуђен због силовања црнкиње? Било када?

К. Б.: *Не бих моџао одмах да се сеџим.*

Т. М.: Потребан ми је један случај. Друго, да ли је некада неки полицајац пуцао с леђа у бело дете? Да ли се то икада десило? Не знам за такав случај. То су те две ствари које желим да сазнам. Тек после тога ћу у све то поверовати. Кад једном нађем полицајца који је пуцао у белог младића зато што је био на погрешном месту у погрешно време.

К. Б.: *Изгледа да се то никада не дешава, зар не? Док је Барак Обама 2008. водио изборну кампању за председника, замолио Вас је за подршку и Ви сте му је на крају дали. Рекли сте да би била нека врста одштите да га видимо у председничкој канцеларији. Назвали сте то нужном еволуцијом, а не револуцијом.*

Т. М.: Јесам ли ја то рекла? Звучи добро! [Смеје се.]

К. Б.: *Ви! И сада, у сусрет новим изборима, мислите ли да је Обама исцупио очекивања?*

Т. М.: И више. Бољи је него што сам мислила да ће бити.

К. Б.: *Мислим да је то оштре мишљење. Постоје шренуци кад имам извесне сумње, али је сасвим природно изгубити поверење у председника у неком шренућку мандаша.*

Т. М.: Наравно, али нисам очекивала ту количину непријатељства. Знала сам да ће тога бити – можда и много тога – али ово је стварно сумануто. Људима који мрзе Обаму није битно шта ради. Ништа им није битно. А то што

говоре је толико ретроградно. Чини ми се да када једном добију реч на *n* коју нико не сме да изговори [*nigger*], она постаје супротност од речи као. Пошто је реч на *n* избачена из језика, остала је рупа. Сада се појављује бујица других речи – Кенијац или не-домаћи – које производе да би попунили ту рупу. Некада је била довољна реч на *n* и рекли бисте све. Међутим, сада је ту нови, емотивно набијени речник, што је потпуно лудо. То је супротност од као. Попут, рецимо: „Ја сам, као...” или: „Било је, као...”, или: „Мислим, као...” Као је преузело деведесет речи из речника. Више не говоре да су нешто осећили. И због тога сам стварно узнемирена. Појавила се, дакле, реч која брише друге у речнику, а брисање речи заузврат производи поремећену врсту језика. То ме плаши. А одговор људи који не подносе Обаму је стварни осећај органског гађења. Прочитала сам реченицу у новинама која каже: „Прави проблем је то што имамо црнца задуженог да води свет.” Није то неки судија или лекар или владар у неком кварту – то је свет. Неки људи нису у стању да се с тим изборе.

(С енглеској превео Преграј Шайоња)